

Nuolat besigiriantys savo ištakomis ir sugebėjimu išlikti paskutiniais Europos krikščionimis lietuviai apie tą senąjį baltų tikėjimą ir kultūrą dažniausiai tiek ir težino. Tuo tarpu senosios baltų kultūros ir istorijos tyrinėtojams rūpestį kelia visai ne tai, jog pamirštos tradicijos nebus pajėgios konkuruoti su tradicinėmis pripažintomis religijomis, juos gąsdina tai, kad įvairius tikėjimus išpažįstantys žmonės nesugeba konsoliduoti savo jėgų ir pasipriešinti iš Vakarų atsirančiai senųjų religinių simbolių draudimo bangai. O gal pavojus dar labai toli? Gal lietuviams verta apskritai pamiršti senąjį baltų kultūrą?

Ar reikalingas senasis baltų tikėjimas dabartinei Lietuvai?

Apie tai prie apskritojo ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDEJIMO stalo kalbėjosi mitologas Dainius RAZAUSKAS, istorikas Marius KUNDROTAS ir žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Baltų judėjimas nuo senovės domino žmones. Šviesaus atminimo Marija Gimbutienė, Norbertas Vėlius, Gintaras Beresnevičius, Algirdas Julius Greimas... Šių šviešuolių studijos apie senovės baltus būdavo itin greitai išgraibstomos ir tapo bibliografinėmis retenybėmis. Kad ir visai neseniai pasirodžiusi latvio Valdo Seimos knyga “Baltų simboliai ir ženklai” ar pernai išjusi Romualdo Grigo knyga - jų tiesiog nebeįmanoma rasti knygynuose. Tai rodo, kad žmonės domisi senovės baltais ir šiandien, ne tik senų senovėje, kai tuos dalykus nagrinėjo lietuviai Dionizias Poška, Teodoras Narbutas, Simonas Stanevičius, Simonas Daukantas ar kitų šalių mokslininkai, tokie kaip Juzežas Ignacijus Kraševskis ar Vladimiras Toporovas.

Visas būrys mokslininkų, kurie lietuvius laikė paskutiniaisiais Europos pagonimis, tad klausimas - ar reikalingas ir kam senovės baltų tikėjimas dabartinei Lietuvai?

D.RAZAUSKAS: Keistas klausimas. O kam kiti tikėjimai reikalingi? Kas sprendžia, kas kam reikalinga? Čia kaip ir ekonomikoje: egzistuoja rinkos santykiai. Atsiranda paklausa - atsiranda ir pasiūla.

Kitas dalykas - ką mes laikome senovės baltų tikėjimu? Ta pati Biblija, Senasis Testamentas tik 500 metų prieš mūsų erą tapo baigtiniu tekstų rinkiniu, iki tol tekstai “plaukiojo”, jie buvo variantiški ir nebuvo visiškai apibrėžti. Galima sakyti, kad tos senos tradicijos labai panašios. Pavyzdžiui, slavų, baltų ir germanų. Arba - šiaurės Amerikos indėnų ir Sibiro šamanų. Tad klausimas, ką mes išties norime išskirti,

sakydami “baltų tikėjimas”. Ar tai yra Romuva, vadovaujama Jono Trinkūno, ar kitoks senovės baltų tikėjimas? Beje, mintys apie viena bei kita gali ir nesutapti.

Aš turėjau tokią *idee fixe*, kad išties ne senovės baltų tikėjimas, o religinė nuostata buvo istoriškai paliudyta ir ją galima apibūdinti šiuolaikiniu žodžiu “pluralizmas” - kai iš esmės niekas nesimėmė spręsti, kokių balsu, kalba ar kryptimi šauktis Dievo. Kaip ir hinduizmas, kurio neįmanoma apibūdinti ir pasakyti, kas jis yra, nes jame labai daug prieštaraujančių ir tarpusavyje besivaržančių srovių. Panašią situaciją matome Lietuvoje prieš valstybinį krikštą. Krikščionybė šia prasme jau kurį laiką priklausė senajai baltų tradicijai.

M.KUNDROTAS: Mano nuomone, reikėtų atskirti kultūrą nuo religijos.

Jei kalbėsime apie senovės baltų kultūrą ir istorinį paveldą, be jokios abejonės, tai yra puoselėtinos vertybės - tiek visuomenės, tiek valstybės uždaviniai. O religija yra asmeninis kiekvieno žmogaus santykis su Dievu arba dievais ir čia jau yra ne visuomenės ir ne valstybės reikalas. Valstybė šioje vietoje tik gali apsaugoti visuomenės dorovę ir viešąją tvarką nuo įvairių negatyvių religijos sampratų ar aprašų, o visais kitais atvejais visoms religijoms turėtų būti sudarytos lygios veikimo galimybės ir sąlygos. To šiandien nėra.

Išties truputį kurioziška, kad šiandien Lietuvoje judėjų tikėjimas pripažįstamas tradiciniu, o baltų tikėjimas laikomas netradiciniu. Nors teisininkai, parengę Religinių bendrijų įstatymą, galėtų mane patikslinti, jog “tradicinis” ar “netradicinis” statusas yra suteikiamas ne patiems tikėjimams, o tik religinėms bendrijoms, tačiau vis tiek čia yra šiek tiek diskriminacijos. Tarkim, ne visi tikėjimai yra vienodai institucionizuoti ir senajam baltų tikėjimui negalima taikyti tų pačių kriterijų, kurie taikomi kardinėms, knygos religijoms.

Mano nuomone, apskritai dabartinę Religinių bendrijų įstatymą reikėtų keisti ir panaikinti skirstymą į “tradicines” ir “netradicines” religines bendrijas, nes jeigu Konstitucija užtikrina kiekvienam žmogui tikėjimo laisvę, jeigu tai neįveikiama visuomenės dorovės ir viešosios tvarkos, vadinasi, bet kurį tikėjimą pasirinkę žmonės mums turėtų būti lygūs. Taip sakau todėl, kad ta dabartinė teisinė padėtis lemia tam tikras socialines ir psichologines problemas. Teoriškai tikėjimo laisvė ir lygybė tarsi ir įtvirtinta, tačiau iš asmeninės patirties galiu pasakyti, kad tai opi problema, ypač mokyklose, kur susiduria besiformuojančios asmenybės. Čia vertinama paprastai: jeigu tu nepriklausai kokiam nors elitinei religinei bendrijai, vadinasi, esi marginalus ir sektantas. Susidūręs su priešprieša, žmogus iš tiesų jaučia didelį diskomfortą, įtampą ir tokiu būdu tarsi tampa neįsaverstis. Tai yra dydina ir tokią situaciją reikia taisyti.

G.JAKAVONIS: Išties prieš kiek metų mėginta suteikti tradicinės religijos statusą senovės baltų tikėjimui, tačiau sukurta su didžiuliu pasipriešinimu. Tai didelė problema, nes žmonės, praktikuojantys senąjį baltų tikėjimą, lieka nukriausti. Juolab kad tame globalizacijos pasaulyje mes jau esame įdomūs tuo, kod esame unikalūs, tarkim, kai ir senovės baltų šventėms.

Manychiau, kad problema yra dar ir tai, kad mes gėdijamės savo praeities ir kur kas lengviau priimame svetimias iš Europos ateinančias madas. To pasekmė labai akivaizdi. Štai, pavyzdžiui, pernai minėdamas Lietuvos tūkstantmetį, mes jį siejome su Brunonu. O juk išties mums, lietuviams, turėtų būti artimesnis Zebedenas, kuris gynė savo kraštą, tradicijas, ažuolynus nuo okupantų. Bet visa Lietuva mini Brunoną ir jei paklaustumas, kas yra Zebedenas, ko gero, ne visi galėtų ir atsakyti.

Taigi aš manau, kad norint išsaugoti lietuviybę ir visus pirmąpradžius dalykus, pirmausia reikia juos išsaugoti tiek kultūrine, tiek religine prasme.

D.RAZAUSKAS: O man vis dėlto atrodo, kad kultūros šerdis yra religija. Galbūt ne kantonizacijos religijos, bet vis dėlto kultūros branduolys yra religija. Idomu, kas būtų atsitike, jei koks vaidila iš senosios Romuvos būtų pasiūstas į Romos apylinkes to senoj, istorinio lietuvių tikėjimo? Jį būtų užmušę ar ne? Jie juk žengė labai daug panašių žingsnių - uždarė akademiją, išvaikė filosofus... Iš esmės man tas religinis žudymas asocijuojasi labiau su krikščioniška tradicija, o ne su nekirščioniška. Nusikaltimas ar žmogžudystė per visą žmonijos istoriją buvo per daug įprastas dalykas, kad jį galėtume priskirti vienai ar kitai pusei. Bet egzistuoja tokia kriminalinio elgesio sąsaja su dvasiniais dalykais.

M.KUNDROTAS: Drįsčiau paprieštarauti. Jeigu pažirėsime į tai, kas šiuo metu vyksta toje pačioje Indijoje, kurioje vyksta ne tik islamiškųjų teroristų, bet ir kraštutinių hindutvos judėjimo atstovų teroro aktai prieš krikščionių misionierius, peršasi kita nuomonė. Jeigu peržvelgsime ankstyvosios krikščionybės istoriją - kad ir sociologiškai, - galėtume paaiškinti, iš kur krikščionyse prisikaupė tiek nuoskaudos, kurią jie vėliau išliejo ant kitų. Be abejo, tai nėra pateisinama.

Pagonybei - pavadinink tai apibendrintai - galbūt mažiau būdin-

gas ekspansyvumas, t.y. žygis į kitų tikėjimų, kultūrų erdves. Tačiau toje erdveje, kurią to tikėjimo žmonės laikė sava, būdavo įvairiai elgiamasi su religinių mažumų ar tikėjimų atstovais. Juk tie trys Vilniaus šventieji ant Trijų Kryžių kalno ne šiaip sau įėjo į istoriją. Jie buvo religinio susidorojimo aukos, nors kai kas toje istorijoje įžvelgia ir politinių aspektų.

G.JAKAVONIS: Paliėtėte labai įdomų aspektą. Žiūrėkite, Lietuvoje yra daug vietovių, turinčių Raguvos, Raguvėlės pavadinimą. Jų vienas bendras bruožas - visų herbuose vaizduojamas šventasis Florijonas, ugniagesių globėjas. Jei pažirėsime istoriškai, pamatysime paradokšą - šventas Florijonas buvo romėnų karys, kuris vandeny užliedavo būtent pagoniškas ugnis, o žodis “raguva”, kilęs iš žodžio “ramuva, ramovė”, lietuvių reiškę šventą vietą... Čia beveik tas pats, jei ant Lietuvos partizanų kapo uždėtum raudoną stribo žvaigždę.

Grįžtant prie temos, vis dėlto krikščioniškosios Bažnyčios pasipriešinimas ir nenoras pripažinti senovės baltų tikėjimą yra akivaizdus. Bet ar daug skiriasi krikščioniška ir senovės baltų pasaulėžiūra, kultūra ir vertybės?

D.RAZAUSKAS: Norėtusi užčiuopti kokius nors bendrus vardi-kluis, apie kuriuos mes kalbame. Egzistuoja toks projekcijos mechanizmas: kas man nepatinka yra jų, o kas man patinka - mūsų. Ne tai svarbiausia. Išties reikėtų užčiuopti tam tikras žmogiškąsias ydas,

▶ Bažnyčios ir senąjį baltų tikėjimą išpažįstančios Romuvos susipriešinimo prigimtis yra ne religinė, ji kyla iš žmogiškų ydų

Dainius RAZAUSKAS
Mitologas

cmk

Imanto Sidarevičiaus nuotr.

kurios “įsikuria” įvairiausiose religijose. Jeigu kokia nors senoji lietuvių tradicija būtų pripažinta valstybine iki šiol, ar mes nemaistautume prieš ją? Išvaizduokite, kad staiga baltų tikėjimą patvirtina kaip valstybinį ir dėsto jį prievarta mokyklose. Neduok Dieve, kokia nelaimė būtų! Tai visiškai pakeistų mūsų santykį su ja.

G.JAKAVONIS: Bet dabar vyksta tikybės pamokos ir, kaip jūs sakote, tai daroma prievarta. Jeigu aš esu ateitininkas, laisvamani ar išpažįstu senovės baltų tikėjimą, vis tiek mano vaiką ten moko krikščioniškų tiesų.

D.RAZAUSKAS: Aš ir norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad nereikia smerkti krikščionybės ir kelti baltų tikėjimo ar kelti krikščionybę ir niekinti baltus kaip pagonius. Reikia užčiuopti šito ir kai kurių kitų panašių nesutarimų žmogiškąjį branduolį. Tarkim, palikime Dievui pačiam spręsti Dievo klausimus. Nereikia Dievo vardu kalnabėti - tai pagrindinis dalykas.

M.KUNDROTAS: Kaip išspręsti, pavadinikime, tokius konfliktus, matau tik vienintelę galimybę - sveiko pluralizmo stiprinimą. Bet kokioje sistemoje galima tokius reiškinius pastebėti. Tarkim, jei kuri nors partija tampa valdančiąja, tai kas lieka iš jos idealizmo? Dažniausiai nieko nebelineka. Su religijomis lygiai tas pats.

D.RAZAUSKAS: Todėl man ir atrodo, kad tikroji senoji baltų religija - ir ne tik baltų, ir ne tik senoji - yra pluralizmas. Kai gerbi kito širdį, teisė kalbėtis, šauktis Dievo, ir palieki žmogui teisę kreiptis savaip. Nes iš esmės nepluralizmas reiškia netikėjimą. Netikėjimą, kai žmogus nori užvaldyti Dievo nepaliesą širdį.

M.KUNDROTAS: Būtent tai yra kryžiuotiniškas mentalitetas. Kryžiuočij, deja, gali būti įvairiose konfesijose.

D.RAZAUSKAS: Pluralizmas neturi alternatyvų ir yra vienintelė tikrojo tikėjimo apraška.

G.JAKAVONIS: Ne kartą

esu įsitikinęs, kad senovės baltų šventėse negali būti žiūrovu, turi tiesiog jose dalyvauti, kad suprastum ir išmoktum dainas, šokių, perprastum algoritmus. Jei mokykloje to priverstinai mokyti negalima, tai kur tada to išmokti?

M.KUNDROTAS: Mokyti tam tikrų istorinių, kultūrinių aspektų - vienas dalykas. Visai kas kita - įvilkti tai į konfesinį rūbą ir dar iš tos konfesijos padaryti mokomąją discipliną.

Iš tiesų mokyklose turėtų būti sustiprintas etnokultūros ugdymas, o per jį mūsų ateičiai kartos turėtų būti supažindinamos su mūsų paveldu, vertybėmis, praeitimi ir su tuo, kas iš jos liko. Kalbant apie Rusų tradicijas, tai jų labai daug perėjo į katalikiškąsias Jonines. Viena kitam taip jau labai netrukė.

D.RAZAUSKAS: Čia yra toks dėsnis, kurio nepavyksta labai tiksliai įvardyti. Sakykime, kultūrinė asimiliacija, kai bažnyčios statomos ant buvusių šventyklų. Tokia situacija yra ir su mūsų Katedra. Po ją jau buvusi Perkūno šventykla. Viena vertus, nebėra tos šventyklų, yra tik Katedra. Kita vertus, Perkūno šventykla yra kaip substratas, o pati Katedra yra kaip skiepas į tos šventyklkos kamieną.

Ką aš tuo noriu pasakyti? Ogi tai, kad visur veikia tas pats dėsnis - nauji vardai suartėja su senaisiais. Pavyzdžiui, Velykų pavidinimas yra iš slavų “velikij denj”, t.y. Didžioji diena. Bet šaknis “vel-” susisieja su lietuvių vėlių pavadinimu.

Marius KUNDROTAS
Istorikas

▶ Senovės baltų kultūra ir paveldas, be jokios abejonės, yra puoselėtinos vertybės, tapusios tiek visuomenės, tiek valstybės uždaviniais

mu. Būtent V.Toporovas buvo išlešęs tokias sąsajas.

Grįžtant prie Raso, irgi galima aptikti labai įdomių sąsajų. Jonas buvo romėnų durų, metų laikų kaitos dievas, jo garbei pavadintas ir pirmasis metų mėnuo. Jis turėjo dvi šventes - žiemos saulėgrįžos ir vasaros saulėgrįžos. Vedų tradicijoje tos saulėgrįžos vadinamos “deva jana” (“dievų kelias”) ir “pitr jana” (“protėvių kelias”). Įdomu tai, kad romėnų tikrinis vardas ir bendrinis sanskrito daiktavardis “janas” buvo visiškai tikslūs atitikmenys. Lietuvių kalboje šiai šakniai atstovauja žodis “joti”. Kai Romoje atsirado krikščionybė, vietoj senovės romėnų dievo Jano atsirado žydiškas Johana, o kitur - Jonas. Net fonetiškai tas ilgasis “a” varde Janas lietuvių kalboje atitinka “o”, o latvių - ilgąjį “a”. Taigi, didelis klausimas, ar Jonas tikrai yra krikščioniškas vardas. Man regis, daug daugiau dalykų yra sumišusių ir daug daugiau dalykų, nei mes įtariame, yra archajiškų.

Pateikiu labai neįtikėtiną atvejį, bet jo kategoraiškai atmesti negalima, nes substratinis vardas galėjo skambėti kaip lietuvių Jonas ar latvių Janis.

Išties nereikia labai griežtai skirti krikščioniškojo apvalkalo ir senosios tradicijos - jie yra taip suaugę ir susipynę, kad mes be specialaus tyrimo negalime griežtai skirti. Krikščionys, žinoma, manytų, kad čia visiškai nieka: buvo senosios tradicijos palaikai, o visa kita atsimėšė krikščionybė. Tuo

tarpu pagonyms manytų, kad krikščionybė tik patį paviršių užnešė, o visas masyvas yra senovės baltų.

Reikia turėti galvoje, kad krikščionybė, ateidama į Lietuvą, pusanatro tūkstančio metų ritosi per Europą ir surinko viską iš vadinamųjų Europos liaudies senųjų tradicijų. O atėjusi į Lietuvą, ji rado viską tą patį. Kitai sakant, kai krikščionybė atėjo į Lietuvą, ji jau tą patį teigė, ką ir čia rado.

M.KUNDROTAS: Problema dažnai esti tarpusavio supratimo stygius. Aš norėčiau papildyti kolegą šiuolaikiniais aspektais.

Pažiūrėkite, juk šiandien realiai tiek pagonyms, tiek krikščionys susiduria su labai panašiomis grėsmėmis, panašiais iššūkiais. Tos pačios jėgos, kurios Ištijoje siekė uždrausti kryžius, kurios Vokietijoje ir Austrijoje yra uždraudusios ariškasias svastikas, dabar jau atsirita į Lietuvą su senųjų simbolių draudimų banga. Mes susiduriame su jėgomis, kurios ardo bet kokias socialines ir kultūrinės vertybes, ir nieko nedarome, tik šitame kontekste žaidžiame kažkokius pilietinius karus. Aš manau, kad galbūt iš tikrųjų pripažinkime kitai pusei galimybę ieškoti savo tiesos, diskutuokime, keiskimės argumentais, bet nekovokime pilietinių karų, kai bendras priešas už vartų, kai jis jau žygiuoja pro vartus.

D.RAZAUSKAS: Viskas atsiranda kažkieno pagrindu. Bažnyčios ir Romuvos susipriešinimo prigimtis yra nereliginė, ji kyla iš žmogiškų ydų, kurias reikia aptikti ir atskirti nuo religijos. Čia ne Dievas draudžia gyventi žmogui, čia kitas žmogus savo vardu negali leisti gyventi. Tai yra ne religinis, o psichologinis ir moralinis klausimas.

G.JAKAVONIS: Pabaigoje grįžkime prie to, nuo ko pradėjome: ar reikalingas Lietuvai senasis baltų tikėjimas?

M.KUNDROTAS: Jeigu kalbėsime apie religiją ir kultūrą kaip atskirus, tačiau susijusius dalykus, tai manau, kad kultūrinės religijos reprezentacijos, kurios turi tam tikrą bendrą tautinę, bendrą žmogiškąją vertę, puoselėti turėtų ne tik visuomenė, bet kai kuriais atvejais ir valstybė.

čia atrastume save tame bendrame tautos kontekste.

D.RAZAUSKAS: Dalykas yra tas, kad žmogaus sąmonėje vienas iš tokių arba įgimtų, arba Dievo įdėtų principų yra metafora, simbolis. Kai sakome “nušvito”, tai turime galvoje kažkokį vidinį dalyką, tai iš tikrųjų galvojame apie gamtos reiškinį. Lygiai taip pat, kai teka saulė, netgi nemąstydamas išgyveni ne vien tik gamtinį, fizinį reiškinį. Į jį visada žiūri kaip į savo dvasios atspindį, ženklą. Šitie dalykai taip išsirutulioja, kad visa gamta pavirsta išties simbolių knyga, o metų ratas tampa tos simbolikos dinamine apraška.

Iš esmės tą patį daro ir krikščionys, tik vėluodami viena faze - iš pradžių jie paneigia, paskui pasiveja. Kad ir pavyzdys su Kristaus gimimu. Prieš Kristų gimė “solium victus”, romėnų Mitra, visos saulės, visi saulės dievai.

Problemų išties nėra, jos atsirančia tada, kai žmonės pradeda savintis ir sakyti: tu tai ne, o aš - taip. Jeigu sakome, kad čia viskas yra pagoniška ir mes atsinešame tikrąjį tiesą, tai jau nebus religija, o kolektyvinis egoizmas. Toks santykis su pasauliu.

G.JAKAVONIS: Pabaigoje grįžkime prie to, nuo ko pradėjome: ar reikalingas Lietuvai senasis baltų tikėjimas?

M.KUNDROTAS: Jeigu kalbėsime apie religiją ir kultūrą kaip atskirus, tačiau susijusius dalykus, tai manau, kad kultūrinės religijos reprezentacijos, kurios turi tam tikrą bendrą tautinę, bendrą žmogiškąją vertę, puoselėti turėtų ne tik visuomenė, bet kai kuriais atvejais ir valstybė.

Pasižiūrėkime, tarkim, į krikšč-

Gediminas JAKAVONIS
Žalgirietis

▶ Problema dar yra ir tai, kad mes gėdijamės savo praeities ir kur kas lengviau priimame svetimias iš Europos ateinančias madas

G.JAKAVONIS: “Respublika” kasmet skelbia savo nacionalines vertybes, į kurias įeina unikalūs reiškiniai, simboliai, asmenybės. Būdami paskutiniai Europos pagonys, išsaugoję savo švenčių algoritmą, tradicijas, rūbus, simbolius ir pan., ar galėtume įvardyti senovės baltų tikėjimą kaip nacionalinę vertybę, kuriai reikėtų ypatingo statuso?

M.KUNDROTAS: Galbūt derėtų siekti tiek atskirti, kaip aš sakiau, religiją ir kultūrą, nes jeigu sutapatinsime tautiškumą su viena kuria nors religijos samprata, tai suskaldisime tautą. Reikia suteikti normalias, vienodas sąlygas įvairiems tikėjimams reikštis, skleisti savo pasaulėžiūrą per kultūrą, per galbūt įvairius socialinius veiksmus.

Visai kitas dalykas yra ta bendroji tautinės nacionalinė kultūra, kur įvairios konfesijos gali atrasti save. Aš pats esu krikščionis, bet tos pačios Romuvos giedamos giesmės manęs nežeidžia. Daugelį tų religinių giesmių galiu pakartoti ir man tas ėjimas link dievybės per gamtą, pačios dievybės reprezentaciją yra visiškai priimtinas. Manau, kad jei dažniau rengtume tokius diskusijas ir būtų šiek tiek mažiau tokių politizuotų kovų, kokios dabar vyksta, tai galbūt grei-

Parengė Ramunė HAZIR

Nesutinkate? Diskutuokime!
w.w.respublika.lt

Prikeliantis balsus iš amžinybės

Solinio dainavimo profesionalas Danielius Sadauskas užima ypatingą vokalo nišą. Jis vadinamas giedamosios lietuvių klasikinės poezijos atlikėju, prikeliančiu balsus iš amžinybės. Mažvydo "Katekizmo" giesmės, "Anykščių šilelis", dainos pagal A.Strazdo, A.Vienažindžio, P.Vaičiūčio, V.Kudirkos, Vyduono tekstus šio dainininko dėka šiandien skamba gyvai. Jo repertuare - apie 1500 kūrinių, per 5000 koncertų, 20 valandų radijo įrašų, apie 20 kompaktinių plokštelių.

Audronė JABLONSKIENĖ "Respublikos" žurnalistė

Ir Dovydas giedojas vienas

- Kodėl turėdamas tokį balsą nepasukote į operą?

- Mokydamasis konservatorijoje dainavau Žermoną. Ruošiau Don Žuano, Figaro, Rigoletto, Demonio partijas. Bet visa tai dainuoja daug kas. Pakliūva į operinę terpę - ir vis tuos pačius kūrinius. O man norėjosi kažko kito, traukė intelektualiai kamerinė muzika. Per visas epochas kamerinių kūrinių parašyta šimteriopai daugiau nei operinių. O ir epochos stilius daugiau atspindi dainoje, kamerinėje muzikoje.

- Jūsų repertuaro aukso branduolys?

- Šumano ciklas "Poeto meilė", Haidno škotų dainos, Bethoveno ciklas "Tolimai mylimai". Grygo, Mendelsono, Briteno, Malerio dainos - visko neišvardinsi. Esu pirmas Malerio kūrinių atlikėjas Lietuvoje.

- Dažnai dainuojate a capella.

- Ir Dovydas savo psalmes giedojęs vienas. Balsas - pirminė medžiaga.

- Susirinkote beveik visus kamerinės muzikos šedevrus...

- Gilūs dalykai traukia. Profesorius Paulauskas sakė: skaitykite tik geriausias knygas, pirmiausia - klasiką. Šumanas kurtodavo: ne-propaguokite blogos muzikos - tik pačią geriausią.

Didžioji Baranausko pranašystė

- Esate vadinamas senosios muzikos restauratoriumi. Jei ne jūs, šiandien nežinotume, kaip skambėjo Mažvydo giesmės, "Anykščių šilelis", giedamas pusantros (!) valandos. Kaip randate tuos neištryptus takelius? Esate azartiškas ieškotojas ar tiesiog laimės kūdikis?

- Kažkas yra pasakęs: uždek pirmąją žvakelę, o nuo jos prisidegs kiti.

Pirmiausia daug skaitau ir stengiuosi bendrauti su tais, kurie žino. Kai rinkau medžiagą apie "Anykščių šilėlį", perskaičiau viską, kas parašyta apie Baranauską - Katkaus, Vie-nuolio, Mieželaičio, Daujotytės, Šaltenio, Gedos... "Šilelis" išverstas į 12 pasaulio kalbų, net į japonų! Ir nereikia ten ieškoti tik ekologinių motyvų. Jis permelktas tautos katastrofos nuojauta, jame išpranašautas valstybės likimas.

- Po pirmojo poemos atlikimo pasirodė Vytauto Kubiliaus straipsnis: turim savo rapsod! Lygino jus su Homeru, "Iliados"

ir "Odisejos" atlikėju. Kaip pavyko prikelti tą kūrinių?

- Autentišką gaidų neišliko. Tačiau jo draugo kunigo Klemenso Kairio seserys 1938 m. jau po Baranausko mirties (1902 m.) yra užrašiusios poemos melodiją. Aš ją išsišifravau, pritaikiau...

Baranauskas ypač vertinęs savo draugo muzikinius sugebėjimus ("Klemensai, kad aš nors dešimtą da-lį tavo talento turėčiau!"). Kairio likimas tragiškas: po 1863 m. sukilimo ištremtas į Sibirą ir ten nužudytas. Po jo mirties motina ir keturios seserys, apsirengusios tamsiais drabužiais, vaikščiojo po kaimus, giedodamos Kairio ir Baranausko giesmes...

Nežino net muzikai...

- Netrukus po Baranausko emigracijos Mažvydo...

- Įeiti į Mažvydą reikėjo ypatingo rakto. Tekstus išsišifruoti padėjo akademikas Zigmas Zinkevičius. Tada ėmiausi natų. Jose nebuvo nei tonacijų, nei tempų... Pirmasis bandymas Lietuvoje užrašyti muziką. Net profesionalai nežino, kaip skambėjo pati pirmoji lietuviška giesmė, užrašyta natomis. Triskart pirmą! Pirmoji lietuviška, pirmąkart užrašyta pirmoje lietuviškoje knygoje. Pirmąkart pagiedojau net Dešimt Dievo įsakymų. Kažkas buvo iškėlęs mintį, kad jie būtų giedami kartu su "Gaudiamus..."

- Atliekate didžiulį šviečiamąjį darbą. Esate lyg archeologas, iš šukių surenkantis istorines vertybes. Bet jūsų menas - išrinktiesiems...

- Išties, mano atliekami kūriniai ne popsiniai. "Iliadus" manęs nežino, populiarius atlikėjai nemėgdžioja, ne-tiraužoja. Pirmąkart "Anykščių šile-lį" atlikau 1995 m. Baranausko 160-mečiui. Klausėsi 40 intelektualų: rašytojai, muzikai, mokslininkai... Ir kviečiasi ne tos erdvės, kur susirenka minios. Mažvydo biblioteka, Val-dovų rūmai, Dailės muziejus, uni-versitetai, bažnyčios...

Rakteliai ypatingiems užraktams

- Daugiau kaip dvi valandas klausiausi jūsų naujaisių įrašų. Tai buvo ypatinga emociinė patirtis. Beveik keturias dešimtis vokalinį kūrinių ir kiekvienas - atskiras pasaulis. Senovinės giesmės, epinės baladės, operų arijos, elegijos, temperamentingos žygio dainos... Kaip nepasikartoti, nesuniveliuoti, atrasti tą vienintelį raktelį į daugumai uždraustą įėjimą kambarį?

- Vėl pasikartosiu: reikia labai daug skaityti, domėtis, bendrauti su tais, kurie žino. Kitados Korsakas Strazdo kūryba yra lyginama su dievdirbių rūpintojėliais. Papilkėje, saulėje išdžiūvinti, vėjo nugairinti, lieštaus nuplauti, kirvarpų išgrautyti, jie vis dar žavi mus naiviu nuoširdumu. Jeigu tai pajunti - jau žinai, kaip giedoti Strazdo giesmes...

Kai ruošiausi Maironio įrašams, neužtek perskaityti tai, kas parašyta literatūros tyrinėtojų. Norėjau sužinoti jo šeimos, giminės likimą. Paprašyta visa tai surinko ir užrašė mano literatūros mokytoja. Kai sužinojau, kad caro laikais Maironio senelis už knygnešystę nukentėjo, o jo kurčėnė 80-metė sesuo

MATAS. Žinomas kamerinės muzikos atlikėjas Danielius Sadauskas įsitikinęs, kad gyvenimas matuojamas ne atsikvėpimų skaičiumi, o tais momentais, kai tau užima kvapą

Pranciška užgeso Sibire... Tada kitaip suvokiama eilutė "Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį iš kapų milžinų..." "Oi neverk, matušėle, kad jaunas sūnus..."

Karališka dovana Lietuvai

- Naujausia jūsų kompaktinė plokštelė "Esi gyva piliis" skirta trims didiesiems valstybės jubiliejams: Lietuvos vardo paminėjimo 1000-mečiui, Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms ir Lietuvos valstybės atkūrimo 20-osioms metinėms. Ji turi paantraštę "Lietuvos istorija muzikoje".

DOVANA. Naujausia Danieliaus Sadausko kompaktinė plokštelė, skirta trims Lietuvos jubiliejams, atrodo karališkai: jos viršelį puošia fragmentas iš Giedriaus Kazimierėno istorinio paveikslėlio "Zimburbės vestuvės", o tamsaus "burgundo" spalvą šrifto fonui parinko Rimantas Dichavičius

- Turime savo istoriją literatūroje, dailėje, o muzikoje - lyg ir nėra. Tai aš ir bandžiau ją atsekti vokalinuose kūriniuose - nuo 16 a. anonimų iki šiuolaikinių kompozitorių. Mindaugas... Birutė... Net penki kūriniai, skirti Vytautui. Giesmė apie Žygimanto Senojo mirtį... Daina apie Žygimanto Augusto vestuves. Dainos pagal Maironio, Vyduono, Aisčio, Brazdžionio, Strielkūno eiles... Taip po kruopelytę surinktas mozaikinis mūsų istorijos žemėlapis muzikoje. Gal kokių akmenėlių ir trūksta, gal juos suras kiti...

- Įrašant "Gyvą pilį" talkino visas būrys geriausių Lietuvos

atlikėjų: pianistai, vargonininkai, smuikininkai... ką ir kalbėti apie chorus ir orkestrus.

- Mano atliekamiems kūriniams specialiai muziką rašo ir kompozitoriai. Kartais senam kūriniui reikia suteikti naujo kvėpavimo. Rėzos baladėi "Ona ir Vytautas" kompozitorius Vytautas Barkauskas (jaunesnysis) parašė ypatingą Krėvos pilies foną - niu-rių, rūstų, kupiną tragizmo nuom-mūsų istorijos žemėlapis muzikoje. Gal kokių akmenėlių ir trūksta, gal juos suras kiti...

- "Šausio 13-osios baladėje" girdisi ir omoninčių tankų žle-gesys...

- Nes ir tai autentiška mūsų istorija. Prisimenu, kaip tomis dienomis pogrindinėje studijoje (jų Vilniuje veikė net kelios) įrašinėjau Aisčio "Rūpintojėlių"...

- Kiek žinau, jį atlikote ir per Jono Aisčio premijos įteikimo Jus-tinui Marcinkevičiui iškilmes.

- Ne tik "Rūpintojėlių" - ir kitus Aisčio kūrinius. Žinoma, ir Marcin-kevičiaus.

- Jūsų atliekami kūriniai yra tapę ne vieno renginio, jubilieji-nio vakaro puošmena. Kaip atšventėte ką tik praėjusį savaitę?

- Tik kuokliame artimųjų rate. Kaip sakoma, 17 metų būna tik kar-tą gyvenime, o 70 - dar rečiau... Gal būčiau surengęs ir koncertą, bet ne-buvo laisvos salės. Manau, tą dar pa-darysiu...

ŽALGIRIS Nr. 67

- Nors didžiųjų menininkų tu-rime visose srityse, sutartinai tvirtiname, kad su mūsų valstybės pamatais - kultūra yra prastai. Kodėl?

- Nesakyčiau, kad visai prastai. Kultūros negalima tapatinti nei su vadinamuoju valstybės "kultūros sektoriumi", nei vien su menais ar paveldu. Tai mūsų vidinė kokybė, kurią valstybės remiami menai ir pa-veldas tik ugdo. Tiek kultūros, tiek valstybės pamatai glūdi mummyse pa-čiuose. Tad jeigu kas nors ne taip, tai priežasčių reikia pirmiausia ieš- koti ten. Įtariu, kad ir virkauti dėl prastos kultūros būklės labiausiai veikia tas sektorius tai būtų padaręs pats. Žinoma, būta ir labai reikalingų investicijų - Nacionalinė dailės galerija, Menų spaustuvė, tačiau VEKS tuos darbus tik paspartino.

Tokie projektai neatsitiktiniai. Eilėje laukia Gugenheimo muzie-rius filialas. Iš pradžių tvirtinama, kad dabar viskas bus kitaip, lėšos atplauks iš kažkur kitur, bet įvyksta taip pat.

O štai politikų dėmesio kultūros sritį reguliojuantiems įstatymams pasigendu. Tebevyrauja noras visus paversti gyventi pagal bendras taisykles, nepastebint, kad kai kam jos netinka, ir tai nenaudinga niekam. Pavyzdžių apstu. Teatrai ir koncer-tinės organizacijos negali turėti la-biau jų specifiką atitinkančių darbo santykių, šioje srityje neefektyvumai panaudojamas valstybės turtais. Tai tęsiasi visą laiką. Režisieriai, tokie kaip E.Nekrošius, O.Koršunovas, G.Varnas ir daugelis kitų, prieš to-kią sistemą balsavo kojomis - išėjo

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

Specialus dienraščio "Respublika" priedas

Poetas, Nacionalinės kultūros ir meno bei kitų solidžiausių literatūrinių premijų laureatas, kitados šalies švietimo ministru dirbęs Kornelijus PLATELIS apie šiandienos kultūrinę Lietuvos padėtį: kultūros reikalai geri, kultūros sektorius - ne.

Privatus interesas - visuomenės sąskaita

dy, todėl visuotinai į ją moja ranka. Galvoju, o gal tai - didelė kultūros žmonių ir kūrėjų laimė? Juk jei politikų luomas imtų kultūrą laikyti "gera preke", komercija dar žiauriau smogtų meno produkcijos kokybei?

- Politikai komercijos nepadauginis, o daryti įtaką kultūrai skirdami asignavimus vienoms ar kitoms programoms gali. Padaryti žalos savo neracionaliais sprendimais irgi gali. Ir sprendži jie mėgsta, ypač jei reikalas pakvimpa viešaisiais pinigais, iš kurių galima gauti asmeninės naudos.

Pažiūrėkite, kaip gražiai mus ap-movė su projektu "Vilnius - Euro-pos kultūros sostinė". Juk tai poli-tinis-komercinis valstybės projek-tas, kurį jos pasamdytas biuras valstybės įvaizdžio kūrimo ir turizmo tikslais turėjo vykdyti už specialiai tam skirtas lėšas. Eiliniai kultūrininkai ir menininkai nėra nusiteikę prieš panašius papildomų galimybių reikštis teikiančius projektus, ta-čiaujiems nebūtų atėję į galvą tokiu būdu linksminintis už tradicinės kultūros ir meno rėmimo progra-moms numatytus pinigus. Presiden-gaus krize (ir dėl jos) pinigai buvo iščiulpi iš kultūros sektoriaus ir pa-naudoti kur kas beprasmiškiau, ne-gu tas sektorius tai būtų padaręs pats. Žinoma, būta ir labai reikalingų investicijų - Nacionalinė dailės galerija, Menų spaustuvė, tačiau VEKS tuos darbus tik paspartino.

Tokie projektai neatsitiktiniai. Eilėje laukia Gugenheimo muzie-rius filialas. Iš pradžių tvirtinama, kad dabar viskas bus kitaip, lėšos atplauks iš kažkur kitur, bet įvyksta taip pat.

O štai politikų dėmesio kultūros sritį reguliojuantiems įstatymams pasigendu. Tebevyrauja noras visus paversti gyventi pagal bendras taisykles, nepastebint, kad kai kam jos netinka, ir tai nenaudinga niekam. Pavyzdžių apstu. Teatrai ir koncer-tinės organizacijos negali turėti la-biau jų specifiką atitinkančių darbo santykių, šioje srityje neefektyvumai panaudojamas valstybės turtais. Tai tęsiasi visą laiką. Režisieriai, tokie kaip E.Nekrošius, O.Koršunovas, G.Varnas ir daugelis kitų, prieš to-kią sistemą balsavo kojomis - išėjo

iš valstybinių teatrų, ir jų darbų be-veik Lietuvoje nebeamatome. Arba - valstybė remia lietuviškų knygų leidybą. Už visą tos paramos sumą nupirkti knygų bibliotekoms, užuot rėmus leidyklas, trukdo viešųjų pir-kimų ar dar kažkokie įstatymai. Ar-ba nuo 2009-ųjų pradžios vykdytas socialinis eksperimentas - sulygin-ti dirbančių pagal darbo ir pagal au-torines sutartis mokesčius, nekreip-iant dėmesio į tai, kad darbo sąly-gos labai jau nelygios; tai skaudžiai palietė laisvuosius menininkus.

- Pats ne tik stebėjote, bet ir stengėtės rūpintis valstybės rei-kaiais - net ir šalies švietimo mi-nistru buvote... Kaip žmogus, matęs valstybės mechanizmą iš arti, pasakykite, kaip ten viskas yra, kas sąlygoja, kas trukdo kurti tiek kultūrinį, tiek ekono-mininį progresą? Gal ydinga pati valdymo aparato sistema?

- Dirbamais nepastebėjau, kad pa-ti sistema būtų ydinga. Ji niekuo nesik-riena nuo kitų civilizuočių šalių san-tvarkų: įstatymų leidėjai, vykdomoji ir teisinė valdžia, savivalda. Visos jos at-skirtos. Joms tinkamai sąveikauti dar-pada prezidento institucija. "Apara-tas" (B kategorijos valstybės tarnau-tojai) stengiasi įgyti kuo daugiau įta-kos, bet visų šalių aparatai to siekia. Tad kas trukdo gyventi geriau? Pir-miausia, manau, privatus ar grupinis interesas realizuojamas visuomenės sąskaita. Tas vėžys graužia visas sritis: už paramą rinkimų kampanijoms ver-siuo atsidėkojantys politikai, korupcija teisėtvarkeje ir savivaldybėse. Nori nenori ama atrodyti, kad Lietuvoje ve-ikia kelios viena su kita susijusios in-teresų realizavimo grupuotės. Kol kas jos pajėgia sukautyti bet kurios val-džios judesius. Taip nusikaltėliai iš-vengia atsakomybės, gausios dirban-čios žmonės persekiojančios insti-tucijos išvengia saulėlydžio, kontraban-dininkai klesti, eilinių žmonių teisės pamiršamos. Poslinkių į gėra esama, bet pasipriešinimas galingas.

- Esate vieno iš šalies kultūri-nių savitraščių vadovas - tu-rite galimybę pagal pavardumo rodiklius daugumą įsivaizduoti besidominčiųjų kultūra skaičių? Koks šalies gyventojų procentas skaito "Literatūrą ir meną", ki-tus kultūrinius leidinius?

- Nenorėčiau pagal "Literatūros ir meno" ar kitų kultūrinių lei-dinių tiražus spręsti apie besido-minčiųjų kultūra skaičių. Gal kaip tik mes nepatenkiname skaitytojų lūkesčių? Kita vertus, mes be ap-ribojimų pateikiame savitraščių in-ternete. Svetainės skaitiklis rodo vidutiniškai apie 6000 atsivertimų per dieną. Tačiau neturiu iliuzijų, kad mus skaitančiųjų procentas di-delis. Jį būtina didinti.

- Kaip lietuvių kultūrą būtų galima ištraukti iš kultūrinės provincijos statuso, padaryti la-biau pasiekiamą pasauliui?

- Iš kultūrinės provincijos mūsų literatūros niekas kitas neištrauks, tik patys jos autoriai. Valstybės in-stitucijos turėtų tik netrukdyti. Deja, tai ne visada joms pavyksta. Prieš-kokį mėnesį likviduota geriausiai šioje srityje veikusi įstaiga "Lietu-viškos knygos". Literatūros eks-portas - sudėtinga, daug išmanymo, kantrybės ir laiko reikalaujanti vei-dika. Tenka ugdyti vertėjus, suo-kaminti užsienio leidėjus ir skaityto-jus mūsų autorių kūryba. Buvo lai-kas, kai tai už mus darė politinio, kantrybės ir laiko reikalaujanti vei-dika. Tenka ugdyti vertėjus, suo-kaminti užsienio leidėjus ir skaityto-jus mūsų autorių kūryba. Buvo lai-kas, kai tai už mus darė politinio, kantrybės ir laiko reikalaujanti vei-dika. Tenka ugdyti vertėjus, suo-kaminti užsienio leidėjus ir skaityto-jus mūsų autorių kūryba. Buvo lai-kas, kai tai už mus darė politinio,

- Esant silpnai šalies Kultūros ministerijai, galbūt galėtų imtis daugiau veiklos ir atsako-mybės menininkus vienijančios sąjungos, formuojančios ne kul-tūros politikų sluoksnį, o kultūros sociumą?

- Kiekvienas turėtų dirbti savo darbu. Kultūros ministerija - spręsti strateginius kultūros plėtros klau-simus, rūpintis kultūros institucijų infrastruktūra, siūlyti gerinti kultūros sritį reglamentuojančius įstaty-mus, tobulinti kultūros savivaldą įgyvendinančių mechanizmą; kūrybi-nės sąjungos - rūpintis savo nariams, jų socialiniais reikalais, jų santykiams su kūrybos užsakovais, apmokėjimu už jų meninę kūrybą, pagaliau - jos sklaidą. Tuomet ir sociumas susi-burs pats ir ims aktyviau dalyvauti sprendžiant bendrus reikalus.

Kalbino Rimvydas STANKEVICIUS